هفت رخداد مهم حوزه ICT در سال ۱۳۹۵

کاوه درفشانی

سال ۹۵ نیز به سرعت رو به اتمام است و مثل همیشه کارهایی تمام شد و کارهایی ناتمام ماند. در حوزه ارتباطات و فناوری اطلاعات نیز در سالی که گذشت شاهد فراز و نشیب‌های متعددی بودیم. لذا با توجه به شماره پایانی هفته‌نامه در سال جاری مروری بر هفت رخداد مهم در حوزه ICT خواهیم داشت. اگرچه این رویدادها از نگاه هر شخص، گروه یا مجموعه‌ای می‌تواند متفاوت باشد، اما تحریریه هفته‌نامه عصر ارتباط از نگاه خود به مواردی پرداخته که از اهمیت، فراگیری و آثار گسترده‌ای برخوردار بود. با این توضیح که چینش موضوعات بر اساس میزان اهمیت آنها نبوده و صرفا به این موارد از جنبه یادآوری و بازخوانی پرداخته می‌شود.

سریال معضلات سیم‌کارت‌های بی‌هویت

مشکلات ناتمام و سریالی معضلاتی که سیم‌کارت‌های بی‌هویت به کشور و ملت تحمیل کرده‌اند نزدیک به یک دهه ادامه داشت. این سیم‌کارت‌ها برای سال‌ها توسط قاچاقچیان مکالمه و کالاهای ممنوعه، مزاحمان تلفنی و در کل اکثر خلافکاران بدون هیچ‌گونه نگرانی از عواقب حقوقی استفاده می‌شدند. در این میان اما نهادهای مسوول همچنان با نوعی کندی و اهمال شاهد و ناظر این مشکلات سریالی و زنجیره‌ای بودند. در این مدت البته وزارت ارتباطات چندبار وعده‌های خود را برای رسیدگی به این سیم‌کارت‌ها به عقب انداخت؛ یک‌بار حرف از ثبت کد ملی سیم‌کارت‌ها مطرح می‌شد و بار دیگر وعده رونمایی از سامانه استعلام تعداد سیم‌کارت‌های ثبت شده هر بار از تاریخی به تاریخی دیگر موکول شد. شاید به دلیل همین طولانی شدن رسیدگی به وعده قطع سیم‌کارت‌های بی‌هویت خبری که در اسفند ماه سال ۹۵ در خصوص قطع شدن سیم‌کارت‌های بی‌هویت اعلام شد همه را خوشحال کرد. اوایل اسفند ماه سال گذشته معاون رگولاتوری اعلام کرد که همه سیم‌کارت‌های تلفن همراه که فاقد هویت بودند و یا نقص هویت داشتند به صورت دو طرفه قطع ارتباط شدند. برنامه ساماندهی سیم‌کارت‌های تلفن همراه در حالی از شهریور ۹۵ وارد فرایندی جدی شده بود که حدود ۳۰ میلیون سیم‌کارت فاقد هویت و یا دارای نقص هویت بوده‌اند. حالا آن‌طور که سازمان رگولاتوری اعلام کرده ظاهرا پرونده این معضل کهنه و خطرناک، مثل تمام نقاط دنیا در ایران نیز بسته شده است.

استقبال بی‌سابقه از سرشماری الکترونیکی

سال گذشته استقبال بالای مردم ایران از سرشماری الکترونیکی نفوس و مسکن که با مشارکت حدود ۴۸ درصدی همراه بود نشان داد که مردم ایران در استفاده از فناوری بسیار پای کار هستند. در سرشماری سال گذشته حدود ۴۷.۵ درصد از مردم در سرشماری الکترونیکی شرکت کردند که به گفته رییس ستاد سرشماری کشور این میزان در میان کشورهایی که برای نخستین بار در سرشماری اینترنتی شرکت کرده‌اند یک رکورد محسوب می‌شود. گفته می‌شود کانادا که رتبه اول را در مشارکت مردم در سرشماری الکترونیکی دارد در اولین سرشماری الکترونیکی خود فقط توانسته ۱۸ درصد مردم را به شرکت در سرشماری الکترونیکی ترغیب کند. طراحی سرشماری از دو سال قبل از برگزاری شروع شده بود و حدود ۲۰ کمیته در طراحی و آزمایش آن حضور داشتند.

ایرانسل و باز هم ایرانسل

پرونده افشای اطلاعات ۲۰ میلیونی مشترکان ایرانسل اگرچه با تکذیب اپراتور زرد و به حاشیه راندن موضوع از سوی وزارت ارتباطات همراه شد، اما جنجال آن بعد از رسانه‌ها به گوش تمام مردم و مسوولان کشور نیز رسید و هر یک به نوعی تذکر و هشداری در این خصوص دادند.

سال گذشته در ادامه ماجرای هک سیم‌کارت‌های اپراتور دوم در جریان جاسوسی از جمالتو، این بار نوبت به یک روبات تلگرامی رسید تا اطلاعات به سرقت رفته کاربران اپراتور دوم را به حراج بگذارد.

ماجرا از جایی شروع شد که روباتی با نام MTNProBot به‌طور گسترده در فضای مجازی دست به دست شد. این روبات ادعا می‌کرد اطلاعات صاحبان ۲۰ میلیون سیم‌کارت که حدود سه سال پیش هک شده را در اختیار داشته و به رایگان ارایه می‌کند. روش کار این روبات نیز به این شکل بود که با ارسال شماره ایرانسل به آن، اطلاعاتی شامل نام صاحب سیم‌کارت، شماره تلفن منزل، نشانی منزل، کدپستی و شماره ملی را منتشر می‌کرد.

منبع اطلاعات این روبات به نزدیک سه سال پیش باز می‌گشت و فروش اطلاعات کاربران ایرانسل به منبع درآمدی برای سودجویان تبدیل شده بود. به این ترتیب اطلاعات مشترکان کدهای ۰۹۳۵ تا ۰۹۳۹ این اپراتور که تا قبل از سال ۹۳ سیم‌کارت خود را خریداری کرده بودند در قالب یک فایل اکسل به قیمت ۳ میلیون تومان به فروش رسانده شد و کار تا جایی پیش رفت که به مرور سایت‌ها و اپلیکیشن‌هایی اقدام به انتشار رایگان اطلاعات کاربران ایرانسل کردند. در آن زمان با ورود پلیس فتا و مرکز ساماندهی وزارت ارشاد و اخطاری که به منتشرکنندگان این اطلاعات داده شد، برخوردهایی صورت گرفت و پرونده افشای اطلاعات کاربران ایرانسل در این سال‌ها مسکوت ماند. اما در این مدت نه اپراتور خود را ملزم به پاسخگویی دانست، نه خبری از عذرخواهی بود نه کسی برکنار شد و نه روشن شد برخوردهای مذکور مشخصا به چه سرانجامی رسیده است.

اما این موضوع هنوز از ذهن‌ها پاک نشده بود که با حمله مجدد هکری به ایرانسل، اطلاعات مشترکان این شرکت بار دیگر منتشر شد.

یک گروه هکری با انتشار ابزاری در اینترنت، امکان تغییر رمز حساب‌های کاربری شماره تلفن‌های ایرانسل را فراهم کردند تا هر کسی امکان دسترسی به اطلاعات شخصی حساب‌های کاربران را داشته باشد.

رسانه‌ای شدن خبر هک حساب‌های کاربری ایرانسل، سرانجام این شرکت را ناچار کرد در توضیح کوتاهی هک حساب‌های کاربری اش را تایید کند. این اپراتور اعلام کرد «پیرو پرسش‌های مطرح شده از جانب برخی رسانه‌ها مبنی بر نفوذ به سامانه کنترل حساب اینترنتی ایرانسل به اطلاع می‌رساند یک حمله هکری در مراحل ابتدایی توسط تیم کارشناسان امنیت شبکه ایرانسل شناسایی و دفع شده است.»

یکپارچه شدن شرکت مخابرات

یکپارچه شدن شرکت مخابرات ایران و ادغام ۳۱ شرکت استانی مخابرات یکی از اتفاقات مهم سال گذشته بود که البته نگرانی‌هایی نیز برای کارمندان این ابر شرکت ایرانی به وجود آورد.

آن‌طور که مخابرات اعلام کرده با انحلال شرکت‌های استانی مخابرات، این شرکت‌ها از ۲۵ درصد مالیات تکلیفی سالانه معاف شده‌اند و مبلغ ۳۰ میلیارد تومان صرفه‌جویی سالانه در سال مالی ۹۵ محقق شده است.

سال گذشته همچنین در مورد ادغام بزرگ‌ترین شرکت خدمات سیار کشور یعنی شرکت ارتباطات سیار با برند همراه‌اول نیز صحبت‌هایی مطرح شد. البته طبق شنیده‌ها قرار است که برند این اپراتور حفظ شود و نهایتا تا سال ۹۷ در خصوص چگونگی بازگشت ارتباطات سیار به مخابرات و نحوه تعیین تکلیف سهامداران و سایر مسایل دیگر تصمیم‌گیری نهایی صورت گیرد.

شاید بتوان این تغییر ساختار را در نوع خود در کشور بی‌سابقه و نخستین تجربه دانست به همین جهت این موضوع از جهات زیادی همچنان جای تحقیق و بررسی داشته و دارد.

برای شناخت ابعاد این تصمیم تاریخی و جایگاه شرکت مخابرات ایران در میان ۵۰۰ شرکت برتر و بزرگ ایران باید گفت، شرکت مخابرات ایران رتبه ششم در بالاترین ارزش افزوده، رتبه چهارم در بالاترین ارزش بازار، رتبه چهارم در اشتغال‌زایی و رتبه پانزدهم در فروش را داشته و به این ترتیب برترین شرکت در گروه ارتباطات و فناوری اطلاعات کشور است.

مخابرات همچنین چهارمین شرکت فعال بورس است و این شرکت در کنار غول دیگر صنعت ارتباطات ایران یعنی همراه‌اول، همواره و در زمان برگزاری مجامع آنها، شاخص کل بورس کشور را تحت تاثیر قرار می‌دهند. مسوولان مخابرات در خصوص تفاوت مهم طرح یکپارچگی شرکت مخابرات با دوره‌های قبل این موضوع را مطرح می‌کنند که در دوره‌های قبل طرح‌های مطرح شده مبتنی بر برنامه نبوده بلکه ناشی از ضرورت‌ها و مصلحت‌اندیشی‌ها و مسایل اداری و سیاسی بود اما طرح جدید ادغام مخابرات فقط بخش کوچکی از یک برنامه بزرگ است و اگر مخابرات بخواهد به آن برسد می‌بایست برنامه یکپارچه‌سازی را اجرا کند.

افتتاح فاز ۱ و ۲ شبکه ملی اطلاعات

سال‌ها است که موضوع ایجاد شبکه ملی اطلاعات در کشور مطرح شده است و کارشناسان با تاکید بر نکات مثبت این طرح مثل افزایش سرعت دسترسی کاربران ایرانی، ارزانی و بالا بردن امنیت خواهان اجرای هرچه سریع‌تر آن بوده‌اند.

از سوی دیگر اما مسوولان و دولت‌هایی که آمده و رفته‌اند همگی وعده تحقق این طرح را سر داده‌اند، وعده‌ای که البته هنوز هم به شکل کلی محقق نشده و وزارت ارتباطات با تقسیم کردن آن به سه فاز اعلام کرد که دو فاز آن را در سال ۹۵ به انجام رسانده است.

بر اساس این گزارش، شهریور ماه سال ۹۵ بود که معاون اول رییس‌جمهور در وزارت ارتباطات حاضر شد و با فشردن نشانه‌گر ماوس و سپس پخش تیزری تصویری در سالن که با صدای بلند موسیقی همراه بود اعلام شد که فاز نخست شبکه ملی اطلاعات افتتاح شد!

این در حالی بود که بسیاری از مردم ایران و نیز کارشناسان مستقل همچنان نمی‌دانستند که با آن کلیک دقیقا چه تغییری در ارتباطات اینترنتی ایرانیان اتفاق افتاد و مشخصا چه تغییر و تحولی حاصل شد. یکی از کارشناسان وزارت ارتباطات در همین مقطع در مصاحبه با خبرنگار ما در خصوص آنکه بالاخره چه چیزی در فاز نخست شبکه ملی اطلاعات افتتاح شد و آیا شبکه ملی اطلاعات مستقل از اینترنت ساخته شده یا زیرمجموعه آن است گفت: "این طور نیست که بگوییم یک چیز جدیدی به کشور آورده‌ایم. ما دنبال ایجاد محتوای داخلی هستیم یعنی حتی اگر بتوانیم که محتوای خارج کشور را که مورد نیاز مردم است یک کپی‌اش را در داخل داشته باشیم برایمان مهم است. در دنیا یک بحثی به نام CDN وجود دارد که بر اساس آن محتوا را به نزدیک‌ترین فاصله از مردم (کاربران) می‌رسانند که همین سرعت دسترسی را بالا می‌برد."

فاز دوم شبکه ملی اطلاعات اما در دهه فجر و با حضور وزیر و معاونان وزارت ارتباطات، دبیر شورای‌عالی فضای مجازی و تنی چند از مدیران شرکت‌های خصوصی و بدون حضور معاون اول رییس‌جمهور افتتاح شد و سر و صدای کمتری برای آن به پا شد.

براساس اعلام سازمان فناوری اطلاعات همچنین مباحث امنیتی در فاز دوم شبکه ملی اطلاعات جدی گرفته شد.

به‌طور خلاصه آن‌طور که مسوولان وزارت ارتباطات می‌گویند، دستاوردهای فاز دوم را می‌توان شامل مواردی چون ایجاد بستر فنی تفکیک ترافیک داخلی توسط اپراتورها، کاهش تعرفه ترافیک داخلی به نصف تعرفه بین‌الملل، عرضه خدمات ویدیویی داخلی مقرون به‌صرفه با کیفیت HD، افزایش کیفیت سرویس محتوا و خدمات داخلی، افزایش ظرفیت انتقال شبکه ملی اطلاعات به ۱۰ برابر نسبت به سال ۱۳۹۲، شکل‌گیری کسب‌وکارهای جدید و ورود اپراتورها به توسعه شبکه‌های مترو و درون‌استانی با همکاری شرکت مخابرات ایران دانست. البته برای درک بهتر برخی از این دستاوردها ظاهرا به زمان بیشتری نیاز است.

چهار تکه شدن شرکت زیرساخت

تغییرات اعمال شده در قانون برنامه ششم توسعه، حاوی نکاتی بود و از جمله آنکه قرار بود ساختار، نام و اساس‌نامه شرکت ارتباطات زیرساخت تغییر کند. به‌رغم این تغییرات، ماموریت‌های جاری شرکت ارتباطات زیرساخت، در ساختار جدید نیز حفظ می‌شدند. اما هریک از ماموریت‌های منفک شده از شرکت ارتباطات زیرساخت به یک شرکت تابعه وابسته به این شرکت محول می‌شد.

بر همین اساس نام جدید شرکت ارتباطات زیرساخت نیز به «شرکت ملی ارتباطات ایران» تبدیل می‌شد و شرکت ملی ارتباطات ایران مدیریت کلان توسعه و بهره‌برداری شبکه‌های راه دور کشور را به عهده می‌گرفت.

درواقع شرکت ملی ارتباطات ایران نقشی شبیه به شرکت مادر و هلدینگ مخابرات راه دور کشور را ایفا می‌کرد و کارکنان و واحدهای مربوط به امور زیر از "شرکت مادر"، منتزع می‌شدند که البته شورای نگهبان نیز ایراداتی را به این طرح وارد دانست.

با تصویب مجلس و به دنبال پیشنهاد مجلس، به وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات اجازه داده شده در خصوص تغییر نام شرکت ارتباطات زیرساخت به شرکت ملی ارتباطات ایران اقدام کند.

البته باتوجه به ایرادات فراوان و مغایرت‌هایی که وجود داشت طولی نکشید که شورای نگهبان و مجمع تشخیص مصلحت نظام نیز با چندتکه شدن شرکت زیرساخت مخالفت کردند.

در متن مجمع تشخیص مصلحت نظام آمده بود: در اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴ شرکت ارتباطات زیرساخت با هدف سازماندهی آن بخش از شرکت مخابرات که دولتی باقی می‌ماند، ایجاد شده است. در جزء ۱ بند الف ماده ۸۳ که خواستار ایجاد شرکت ملی ارتباطات ایران شده، این شبهه را به وجود می‌آورد که ایجاد شرکت جدید با توجه به اینکه در لایحه دولت نیز پیش بینی نگردیده بود با بند ۱۰ سیاست‌های کلی نظام اداری مغایرت دارد. به نظر می‌رسد شرکت ارتباطات زیرساخت امکان انجام همه فعالیت‌های جدید را در چارچوب ساختار کنونی نیز دارد.

پیش از این نیز شورای نگهبان به این مصوبه ایراد وارد کرده بود. براساس نظر این شورا در بند الف ماده ۸۳، علاوه بر رعایت سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی، رعایت سیاست‌های کلی برنامه ششم به ویژه مسایل امنیتی در بخش فناوری اطلاعات و ارتباطات نیز لازم است. همچنین این بند مغایر بند ۱ اصل ۱۱۰ قانون اساسی (تعیین سیاست‌های کلی نظام جمهوری اسلامی ایران پس از مشورت با مجمع تشخیص مصلحت نظام) تشخیص داده شده است.

با وجود این مخالفت‌ها مجلس همچنان به چهار تکه کردن شرکت زیرساخت اصرار دارد و اصلاحاتی را برای به نتیجه رساندن این طرح به اجرا گذاشته که باید منتظر نتایج آن ماند. لازم به ذکر است که برخی کارشناسان این اتفاق را حاوی تبعات منفی می‌دانند.

مشکلات فنی در تفکیک اینترنت از اینترانت و تعویق وعده‌ها

موضوع تفکیک مصرف اینترنت داخلی و خارجی مساله جدیدی نبوده و به سال ۹۵ هم محدود نمی‌شود. حرف از تفکیک مصرف اینترنت از اینترانت برای نخستین‌بار در دولت قبلی مطرح شد و البته تحقق واقعی آن همچنان نیز در هاله‌ای از ابهام است.

مردادماه امسال اما رگولاتوری به شرکت‌های ارایه‌کننده اینترنت پرسرعت فرصتی شش ماهه داد تا برای تفکیک اینترنت مصرفی داخلی و خارجی مشترکان خود، نهایتا تا اول بهمن‌ماه ۹۵ سیستمی را طراحی کنند که قادر باشد میزان مصرف داخلی یا خارجی هر مشترک را به تفکیک مشخص کند.

رگولاتوری حتی صراحتا هشدار داده بود که اگر از روز اول بهمن ماه سال جاری شرکت‌های اینترنتی سیستمی برای تفکیک اینترنت نداشته باشند و با توجه به مصرف داخلی و بین‌الملل کاربران قیمت را محاسبه نکنند با جریمه‌هایی روبه‌رو می‌شوند.

این موضوع هم مثل خیلی از وعده‌های دیگر که با تیترهای متعدد، درشت و بدون پیگیری برخی رسانه‌ها همراه شد، تا لحظه تنظیم این گزارش خروجی مشخصی نداشته است.

با محقق نشدن وعده تفکیک ترافیک داخلی و خارجی که موعد آن اول بهمن‌ماه بود، اما وزیر ارتباطات وعده تحقق این امر در اواسط ماه بهمن (ایام دهه فجر) را مطرح کرد که سرانجام آن نیز مشخص نشد. در آخرین روزهای بهمن ماه اما بار دیگر وقتی وزیر ارتباطات در مصاحبه با یکی از خبرگزاری‌ها با سوالی در خصوص زمان تفکیک اینترنت داخلی و خارجی مواجه شد بدون اشاره به سرنوشت وعده‌های قبلی، وعده تفکیک ترافیک اینترنت را در آخر بهمن‌ماهی که گذشت مطرح کرد.

البته نباید از نظر دور داشت که برخی از شرکت‌های اینترنتی و آگاهان حوزه آی‌تی معتقدند که تفکیک مصرف اینترنت از اینترانت کاربران به لحاظ فنی امری سخت و یا حتی شاید ناممکن باشد. یکی از کسانی که در اواخر سال گذشته به مشکلات فنی برای تفکیک اینترنت داخلی و خارجی اشاره داشت رییس کمیسیون اینترنت سازمان نظام صنفی رایانه‌ای بوده است که این موضوع را پیش کشید که با توجه به روترها و تجهیزات حال حاضر کشور انجام تفکیک اینترنت از اینترانت عملا ممکن نیست.

در واپسین هفته‌های سال ۹۵ اما برخی از شرکت‌های اینترنتی مدعی ایجاد تفکیک اینترنت از اینترانت مصرفی کاربران خود شدند. این شرکت‌ها البته با اسکن سایت‌ها و استفاده بعضی از دستورات شبکه به‌صورت محدود و ناقص اطلاعات آی‌پی‌ها را به دست آورده بودند که به همین دلیل طرح محاسبه نیم‌بهای ترافیک داخل به‌صورت کامل برای کاربر باز هم اجرا نشد.

به این ترتیب باید گفت تفکیک اینترنت از اینترانت هرچند در سالیان اخیر و خصوصا در سال ۹۵ توسط مسوولان وزارت ارتباطات و رگولاتوری چندین بار مطرح شده و حتی مصوبه رگولاتوری برای جریمه کردن شرکت‌های اینترنتی که این تفکیک را انجام ندهند تصویب و اعلام شده اما هیچ‌گاه این طرح در عمل و به شکل واقعی محقق نشده است.